Europees Parlement
2019-2024

Commissie cultuur en onderwijs

2023/2112(INI)

14.9.2023

ONTWERPVERSLAG

over Europees historisch bewustzijn
(2023/2112(INI))

Commissie cultuur en onderwijs

Rapporteur: Niyazi Kizilyürek

INHOUD

Blz.

ONTWERPRESOLUTIE VAN HET EUROPEES PARLEMENT.....3

TOELICHTING.....7

ONTWERPRESOLUTIE VAN HET EUROPEES PARLEMENT

over Europees historisch bewustzijn
(2023/2112(INI))

Het Europees Parlement,

– gezien artikel 165 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie,

– gezien zijn resolutie van 19 september 2019 over het belang van Europese herinnering voor de toekomst van Europa[1],

– gezien zijn resolutie van 2 april 2009 over het Europese geweten en het totalitarisme[2],

– gezien Verordening (EU) 2021/692 van het Europees Parlement en de Raad van 28 april 2021 tot vaststelling van het programma "Burgers, gelijkheid, rechten en waarden" en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1381/2013 van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (EU) nr. 390/2014 van de Raad[3],

– gezien de studie die is uitgevoerd voor de Commissie cultuur en onderwijs, getiteld "Europees historisch geheugen: beleid, uitdagingen en vooruitzichten"[4],

– gezien de studie die is uitgevoerd voor de Commissie cultuur en onderwijs, getiteld "European Identity"[5],

– gezien artikel 54 van zijn Reglement,

– gezien het verslag van de Commissie cultuur en onderwijs (A9-0000/2023),

A. overwegende dat het complexe, door conflicten geteisterde en omstreden verleden van Europa zowel een uitdaging als een kans voor Europese integratie vormt;

B. overwegende dat op gender, geloof en etniciteit gebaseerde onrechtvaardigheid al eeuwenlang onlosmakelijk verbonden is met de Europese geschiedenis, onder meer in de vorm van antisemitisme en antiziganisme;

C. overwegende dat de geschiedenis nooit mag worden gerelativeerd, vervormd of vervalst voor politieke doeleinden;

---

[1] PB C 171 van 6.5.2021, blz. 25.
[2] PB C 137 E van 27.5.2010, blz. 25.
[3] PB L 156 van 5.5.2021, blz. 1.
[4] Studie "Europees historisch geheugen: beleid, uitdagingen en vooruitzichten" (tweede editie), Europees Parlement, directoraat-generaal Intern Beleid, beleidsondersteunende afdeling B – Structuur- en Cohesiebeleid, april 2015.
[5] Studie "European Identity", Europees Parlement, directoraat-generaal Intern Beleid, beleidsondersteunende afdeling B – Structuur- en Cohesiebeleid, april 2017.

D. overwegende dat historisch negationisme een grote bedreiging vormt, wantrouwen en conflicten tussen volkeren en naties in de hand werkt en inspanningen ter bevordering van historische rechtvaardigheid en verzoening ondermijnt;

E. overwegende dat de omgang met het verleden de grootst mogelijke onpartijdigheid, objectiviteit en kalmte vereist, zowel in de geschiedwetenschap als in de politiek;

F. overwegende dat het historisch geheugen in aanzienlijke mate subjectief is, aangezien de keuze van datgene wat herinnerd moet worden en de interpretatie van het verleden per definitie op waardeoordelen zijn gebaseerd;

G. overwegende dat er weliswaar "historische feiten" zijn die op basis van wetenschappelijk historisch onderzoek zijn aangewezen, maar dat er geen homogene, onbetwistbare en eeuwige "historische waarheid" bestaat die een bepaalde groep of natie kan monopoliseren en uitsluitend voor zichzelf kan opeisen;

H. overwegende dat het bevorderen van kritisch, grensoverschrijdend historisch bewustzijn door middel van onderwijs en andere middelen van cruciaal belang is om Europeanen in het reine te laten komen met hun verleden, zodat zij vol vertrouwen kunnen omgaan met het heden en toewerken naar een gemeenschappelijke toekomst;

I. overwegende dat Europees historisch bewustzijn wordt opgevat als zowel individuele als collectieve vermogens en vaardigheden om de geschiedenis te begrijpen, (zelf)kritisch te beoordelen en ervan te leren, wat het gemakkelijker maakt te erkennen dat er een onlosmakelijk verband en onderlinge verwevenheid bestaan tussen verleden, heden en toekomst;

De omgang met het (donkere) verleden van Europa als risico en kans

1. onderkent dat de uiteenlopende en dikwijls tegenstrijdige geschiedenis van de Europese naties en staten elke inspanning om de geschiedenis op supranationaal politiek niveau aan de orde te stellen een heikele en potentieel gevaarlijke onderneming is, en dat pogingen om te reguleren hoe het verleden herdacht en geïnterpreteerd moet worden altijd problematisch blijken te zijn;

2. benadrukt dat het beginsel *historia magistra vitae* veel mogelijkheden biedt en beschouwt met name de donkere kanten van de Europese geschiedenis, waaronder totalitarisme, racisme, chauvinisme en kolonialisme, niet alleen als een krachtige herinnering aan fouten uit het verleden die zich niet mogen herhalen, maar ook als een oproep om samen te werken aan democratische en inclusieve samenlevingen in de Unie en wereldwijd;

3. is van mening dat een verantwoordelijke, empirisch onderbouwde en kritische omgang met het verleden een *conditio sine qua non* is voor elk democratisch politiek orgaan, teneinde de huidige en toekomstige generaties bewust te maken van zowel verworvenheden als aberraties uit het verleden, een publiek debat dat blijk geeft van zelfreflectie te versterken en begrip en verzoening binnen en tussen bepaalde sociale groepen, naties en staten te bevorderen;

Door het verleden ingegeven politiek in de Europese Unie – een kritische beoordeling

4. benadrukt de noodzaak van een eerlijke beoordeling van de door het verleden ingegeven politiek waarmee de EU het Europese project heeft willen legitimeren en het Europees saamhorigheidsgevoel versterken, waarbij wordt erkend dat er sprake is van zowel verworvenheden als tekortkomingen;

5. neemt kennis van de vele vroegere en actuele initiatieven op Europees niveau ter bevordering van een gemeenschappelijk Europees historisch geheugen, waaronder de Herdenkingsdag voor de Holocaust en de Europese Herdenkingsdag voor de slachtoffers van alle totalitaire en autoritaire regimes, alsook het opnemen van een speciale herdenkingscomponent in het vroegere programma Europa voor de burger en in het huidige programma Burgerschap, gelijkheid, rechten en waarden (CERV), en diverse resoluties van het Parlement, zoals die van 19 september 2019 over het belang van Europese herinnering voor de toekomst van Europa;

6. uit zijn bezorgdheid over het feit dat er in de Unie en met name tussen West- en Oost-Europa nog altijd sprake is van latente concurrentie tussen verschillende herinneringskaders en -culturen, die ten dele onverenigbaar zijn

7. neemt ter kennis dat de Unie zich met name concentreert op het vertellen van een verhaal over zichzelf *ex negativo*, waarbij de verschrikkingen uit het verleden, en met name het nationaalsocialisme en het stalinisme als een “negatieve ontstaansmythe” fungeren; onderkent dat dit gegeven het Europese project een sterke mate van zingeving biedt, maar ook het risico met zich meebrengt dat een teleologische en simplistische zwart-witweergave van de geschiedenis wordt gevoed die mogelijk een op kennis gebaseerd begrip van het complexe verleden van Europa in de weg staat en er minder toe stimuleert om de stereotypen en heilige koeien uit de nationale geschiedenis in twijfel te trekken;

Naar een geïnformeerd historisch bewustzijn in Europa

8. onderkent dat een breder en holistischer begrip van de Europese geschiedenis nodig is voor de ontwikkeling van een (zelf)kritisch Europees historisch bewustzijn, en dat daarvoor met name de huidige Europese herdenkingsinitiatieven een bredere focus moeten krijgen;

9. benadrukt dat het belangrijk is af te stappen van een Europese “herinneringscultuur” die voornamelijk van bovenaf wordt vastgesteld en bepaalt wat de Europeanen zich moeten herinneren, en in plaats daarvan toe te werken naar een door burgers gedragen bottom-upcultuur van herinneren die gebaseerd is op gemeenschappelijke Europese beginselen en waarden en die de nadruk legt op het ontwikkelen van het vermogen tot kritische verwerking van het verleden op nationaal en Europees niveau;

10. erkent dat het van cruciaal belang is het verleden van Europa te benaderen op basis van Europese kernwaarden als humanisme, tolerantie, democratie en rechtsstatelijkheid, en een open ruimte voor discussie tot stand te brengen waarbinnen ook moeilijke aspecten van de nationale geschiedenis aan de orde kunnen worden gesteld en die wederzijds begrip en verzoening zowel binnen als tussen de Europese naties mogelijk maakt;

11. verzoekt de lidstaten de huidige curricula en lesmethoden te herzien en het zwaartepunt te verleggen van nationale naar Europese en mondiale geschiedenis, zodat er meer

ruimte komt voor het supranationale herinneren, met name door het toelaten van verschillende interpretaties van dezelfde historische periode en gebeurtenis en door het bevorderen van een stijl van lesgeven die reflectie en discussie over kennisoverdracht stimuleert en waarbij de algemene doelstelling centraal staat om leerlingen te leren hoe zij moeten denken en niet wat zij moeten denken;

12. verzoekt de lidstaten de lerarenopleidingen voor het vak geschiedenis zo vorm te geven dat leerkrachten vat krijgen op de transnationale aspecten van de geschiedenis en vertrouwd raken met adequate didactiek en beginselen van modern onderwijs, waarbij het vormen van jonge mensen die in staat zijn tot zelfreflectie centraal staat;

13. verzoekt de Commissie en de lidstaten om versterking van de momenteel op Europees niveau beschikbare instrumenten ter bevordering van (zelf)kritisch Europees historisch bewustzijn, met name het Erasmus+- programma, dat mobiliteit en interculturеel leren ondersteunt als cruciale manieren om meer begrip te creëren voor andere culturen en naties, alsook het CERV-programma, dat transnationale historische herinneringsprojecten ondersteunt en maatschappelijke betrokkenheid bevordert;

14. verzoekt de Europese instellingen, de lidstaten, onderwijsinstellingen en maatschappelijke actoren meer moeite te doen om te voorkomen dat de geschiedenis voor politieke doeleinden wordt aangewend en om het ontkennen van historische gebeurtenissen te bestrijden, zowel in de Europese Unie als daarbuiten;

Vooruitzicht: de erfenis van het verleden en de toekomst van Europa

15. ondersteunt het ideaal van een “cultuur van herinneren” en historisch bewustzijn op basis van gedeelde Europese waarden en methoden voor de benadering van het verleden, waarbij tegelijkertijd een ongepaste nivellering of simplistische voorstelling van de geschiedenis wordt vermeden;

16. spreekt de hoop uit dat op basis van kritische zelfreflectie met betrekking tot de geschiedenis en historische verantwoordelijkheid op nationaal niveau een werkelijk Europees reflectief discours over het verleden van Europa kan ontstaan, waarbij de geschiedenis niet wordt misbruikt voor machtspolitieke doeleinden;

17. voorziet dat nationale collectieve herinneringen uiteindelijk zullen bijdragen tot en opgaan in een Europese publieke ruimte, waarin nationale herinneringsculturen elkaar aanvullen en niet met elkaar concurreren, en dat het omgaan met de geschiedenis meer een maatschappelijke dan politieke aangelegenheid wordt;

°

° °

18. verzoekt zijn Voorzitter deze resolutie te doen toekomen aan de Raad en de Commissie.

TOELICHTING

De intrinsieke waarde van "historisch bewustzijn" komt voort uit de onderliggende aanname dat kennis van het verleden niet alleen een waarde op zichzelf is, maar ook bepalend is voor ons begrip van het heden en als leidraad dient bij onze pogingen om de toekomst vorm te geven.

Historisch bewustzijn helpt ons daadwerkelijk het verleden te interpreteren, maar ook te begrijpen wie we zijn, waar we ons in de tijd bevinden en welke rol we spelen bij de voortzetting van het verhaal dat uiteindelijk geschiedenis zal worden. Historisch bewustzijn draagt met andere woorden niet alleen bij tot de ontwikkeling van gevoeligheid *voor* en inzicht *in* het verleden, maar sterkt ook ons zelfbewustzijn als Europeanen in een historische context.

Een kritische evaluatie van het verleden mag zich echter niet beperken tot het herdenken van de slachtoffers van autoritaire en totalitaire regimes. Zo'n evaluatie moet alle donkere kanten van de Europese geschiedenis omvatten, waaronder kolonialisme, racisme, schendingen van de mensenrechten en gendergerelateerde historische onrechtvaardigheid.

Daarom bestaat dit verslag van het Europees Parlement over "Europees historisch bewustzijn" uit vier delen:

- In het eerste deel (*De omgang met het (donkere) verleden van Europa als risico en kans*) wordt erkend dat een verantwoordelijke en kritische omgang met de geschiedenis een noodzakelijke voorwaarde is om te kunnen leren van ons verleden.

- In het tweede deel (*Door het verleden ingegeven politiek in de Europese Unie – een kritische beoordeling*) wordt gewezen op het gevaar dat uitgaat van het voeden van een teleologisch en simplistisch historisch verhaal waarin de verschrikkingen uit het verleden als "negatieve ontstaansmythe" voor de Europese integratie fungeren.

- In het derde deel (*Naar een geïnformeerd historisch bewustzijn in Europa*) wordt goed geïnformeerd historisch bewustzijn in Europa als doel omschreven en worden mogelijke manieren genoemd om dit doel te verwezenlijken.

- In het vierde en laatste deel (*Vooruitzicht: de erfenis van het verleden en de toekomst van Europa*) wordt de idee ontwikkeld van een nieuwe "cultuur van herinneren" die historisch bewustzijn voedt op basis van gedeelde Europese waarden en praktijken.

1. De omgang met het (donkere) verleden van Europa als risico en kans

Zoals Jacques Delors herhaaldelijk terecht heeft opgemerkt, kunnen de Europese burgers "niet verliefd worden op de interne markt" (1989).[1] Om een gevoel van samenhorigheid te ontwikkelen, is het onontkoombaar om te werken aan het collectief geheugen. Een collectief

[1] Delors, Jacques (1989). *Verklaring over de beleidslijnen van de Commissie, afgelegd door voorzitter Jacques Delors voor het Europese Parlement en antwoord gegeven na het parlementaire debat over deze verklaring*. Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen (Bulletin van de Europese Gemeenschappen; Supplement 1/89, blz. 6.

geheugen is namelijk een centraal aspect in het vormen en versterken van een groepsidentiteit.

Er bestaat echter geen specifiek Europees collectief geheugen. De herinneringen van de naties en volkeren waaruit de EU bestaat, zijn gevuld met oorlogen, conflicten en geschillen. Om een collectief geheugen tot stand te brengen, moeten we daarom een proces van *Vergangenheitsbewältigung* (met het verleden in het reine komen en/of verwerken van het verleden) doorlopen, met name om het verleden kritisch en zinvol te verwerken, zowel op het niveau van de lidstaten als op EU-niveau.

2. Door het verleden ingegeven politiek in de Europese Unie – een kritische beoordeling

Historisch gezien mag Europa niet worden beschouwd als een homogene beschaving en geopolitieke ruimte. Zoals Norbert Elias al in 1939 opmerkte, bouwt deze perceptie van het verleden voort op de traditie van oriëntalisme, kolonialisme en anticommunisme.[2] Het uiteindelijke doel van het Europese herinneringsbeleid is niet om een imaginair gevoel van een gemeenschappelijk verleden te ontwikkelen, maar om een duidelijke richting voor de toekomst van de EU voor ogen te hebben en om een gemeenschappelijk gevoel van Europese saamhorigheid te versterken.

Giorgio Agamben stelt terecht dat, wanneer de idee "Europa" ook maar enige betekenis heeft, deze erin bestaat dat de Europeanen — in tegenstelling tot Aziaten en Amerikanen —– "alleen door confrontatie met het verleden, alleen door rekeningen te vereffenen met hun geschiedenis toegang tot hun waarheid kunnen krijgen".[3]

De voorzitter van de Europese Raad, Herman Van Rompuy, verklaarde in 2013: "In Europa gaan we soms voorbij aan het gewicht van de recente geschiedenis, aan de manier waarop mensen in bepaalde delen van de wereld ons zien."[4] Twee studies in opdracht van de Commissie cultuur en onderwijs van het Europees Parlement, getiteld "Europees historisch geheugen: beleid, uitdagingen en vooruitzichten" en "European Identity",[5] waarop dit verslag is gebaseerd, tonen duidelijk aan dat het verleden in het officiële EU-discours weliswaar vaak aan de orde komt, maar dat moeilijke aspecten van dat verleden op Europees niveau onvoldoende worden gethematiseerd.

Het is een feit dat de Europese Unie er bij tijd en wijle toe neigt de herinneringen aan de wreedheid van het Europese kolonialisme en imperialisme opzij te schuiven omwille van economische samenwerking en belangen. Het is uitermate belangrijk dat we een dergelijke selectieve benadering van het verleden vermijden en er niet voor terugdeinzen de confrontatie aan te gaan met de vele onaangename aspecten van onze geschiedenis.

Het is echter ook een feit dat de EU bewust moeite heeft gedaan om met de moeilijke aspecten uit de Europese geschiedenis in het reine te komen. Zij is betrokken bij herinneringswerk en maakt hiervoor een aanzienlijke hoeveelheid middelen vrij.

---

[2] Zie Elias, Norbert (1939). *Über den Prozeß der Zivilisation* (2 delen). Basel: Verlag Haus zum Falken.
[3] Agamben, Giorgio (2019 [1942]). *Creation and Anarchy: the Work of Art and the Religion of Capitalism (vertaald door Adam Kotsko)*. Stanford, CA: Stanford University Press, blz. 8.
[4] Van Rompuy, Herman (2013). *"Europe in the World". Lezing door Herman Van Rompuy, voorzitter van de Europese Raad, aan Regent's University in Londen* (EUCO 189/13), blz. 6.
[5] Prutsch, Markus J. (2015 [2e editie]). *Europees historisch geheugen: beleid, uitdagingen en vooruitzichten* Brussel: Europees Parlement, directoraat-generaal Intern Beleid van de Unie; Prutsch, Markus J. (2017). *European Identity*. Brussel: Europees Parlement, directoraat-generaal Intern Beleid van de Unie.

3. Naar een geïnformeerd historisch bewustzijn in Europa

We moeten vermijden het collectieve geheugen van Europa uitsluitend op een negatieve ontstaansmythe op te bouwen, aangezien dit een kritische blik op het verleden in de weg staat.

De Europese Unie is een door het lot verbonden gemeenschap (*Schicksalsgemeinschaft*) die als zodanig moet worden begrepen, en niet als een gemeenschap met een gedeeld collectief geheugen. Dit is de juiste manier om tegen de "historische reis" van de Europeanen aan te kijken.

Hierin ligt het belang van historisch bewustzijn: het is een geschikt instrument waarmee we in woorden kunnen vatten hoe we de geschiedenis opvatten en hoe we ons ertoe verhouden en het draagt ertoe bij dat we de historiciteit van onze levensomstandigheden erkennen. Met andere woorden ondersteunt het historisch bewustzijn ons bij het ontwikkelen van het vermogen om het verleden in de vorm van geschiedenis te interpreteren en te begrijpen. Historisch bewustzijn versterkt het vermogen om ervaringen te gebruiken en hedendaagse situaties en identificaties te begrijpen[6]. "Geschiedenis" is geen optelsom van feiten uit het verleden, maar de betekenis die ontstaat nadat de feiten zijn geconceptualiseerd en uitgewerkt. Geschiedenis is dus in zekere zin "zelfkennis".

4. Vooruitzicht: de erfenis van het verleden en de toekomst van de EU

Herinneringswerk op EU-niveau mag niet worden gebruikt als een vorm van "soft power" om politieke standpunten tot uitdrukking te brengen of politieke belangen te verdedigen. Denken over geschiedenis is een vorm van oriëntatie op het heden en de toekomst[7]. Het hoofddoel van het geschiedenisonderwijs moet dan ook de vorming van historisch bewustzijn als een collectief en individueel vermogen zijn.

In het algemeen ondersteunt het verslag het ideaal van een "cultuur van herinneren" en historisch bewustzijn dat is gebaseerd op gedeelde Europese waarden en methoden voor het benaderen van het verleden, maar dat tegelijkertijd een vereenvoudiging van de geschiedenis voorkomt.

[6] Popa, Nathalie (2023). "How Meaning Making Cultivates Historical Consciousness: Identifying a Learning Trajectory and Pedagogical Guidelines to Promote It". In: *The Social Studies* 114:4, blz. 139-159, aldaar blz. 142f.

[7] Nordgren, Kenneth (2019)."Boundaries of Historical Consciousness: a Western Cultural Achievement or an Anthropological Universal". In: *Journal of Curriculum Studies* 51:6, blz. 779-797, aldaar blz. 791.